

Szegedi Tudományegyetem Bartók Béla Művészeti Kar

Várkonyi Ádám

**Keiko Abe: Dream of the Cherry
Blossoms című művének helye az
ötöktávós marimba fejlődéstörténetében**

Témavezető: Dr. *Mucsi Gergő*

Szeged

2023. október 24.

Tartalom

Tartalom	2
1. Bevezetés	3
2. A marimba fejlődéstörténete	3
3. Keiko Abe élete	8
4. Keiko Abe: Dream of the Cherry Blossoms	13
4.1. Sakura, Sakura – Japán népdal	13
4.2. A Dream of the Cherry Blossoms elemzése	14
5. Befejezés	19
6. Irodalomjegyzék	19

1. Bevezetés

Keiko Abe a marimba történetében kiemelkedő fontosságú egyéniség. Mind a repertoár bővítéséhez, a hangszerfejlődéshez, illetve a mai játéktechnikai elvárások, normák kialakulásához sokat adott hozzá. A mai napig sokat tevékenykedik zeneszerzőként, előadóművészként és pedagógusként is.

Egy marimbás számára elkerülhetetlen, hogy találkozzon Keiko Abe egyik kompozíciójával. De még ha azzal nem is, egy neki dedikált, vagy ő általa rendelt darabbal biztosan találkozik pályája során. A XX. század utolsó évtizedeiben a teljes „klasszikus japán marimba irodalom” Abe körül forgott. Éppen ezért már amikor először eszembe ötlött, hogy írok egy ilyen tanulmányt, tudtam, hogy valamilyen módon hozzá fog kapcsolódni. A keleti kultúra, azon belül a japán különösen érdekel. Ezért választottam A Dream of the Cherry Blossoms című darabot, amit japán népdal inspirált és népi elemeket is tartalmaz. A darabot abban az évben komponálta Abe, amikor az ötoktávós marimba első nyilvános bemutatója volt, így a mű történeti kontextusba ágyazása is adott volt a számomra.

Az elkövetkezendő oldalakban tehát összefoglalom a marimba fejlődéstörténetét, Keiko Abe életét és szakmai tevékenységét, valamint a már említett műnek mindezekhez való viszonyát.

2. A marimba fejlődéstörténete

Az ütőhangszerek fejlődését nehéz felkutatni és nyomon követni, mert többnyire nagyon régi, akár hatezer évre visszamenő története lehet. Mivel azonban természetes anyagból készültek, és írás akkor még nem volt, nem maradt fenn róluk szinte semmilyen bizonyíték. Egy-egy csont, illetve kő xilofont fedeztek fel, de ezekből alig van pár darab. A kutatók azonban a következőkre tudnak következtetni:.

A marimba története kezdetben megegyezik a xilofonéval. Az egyik elmélet szerint Afrikából indult, ahonnan a szárazföldi kereskedelemmel kerülhetett Ázsiába a selyemút útvonalán. A leginkább elfogadott elmélet szerint azonban Dél-kelet-Ázsiából származik, majd az Indonéz szigetvilágról, az ott élők csónakkal való közlekedései során Madagaszkárra került, onnan pedig Közép, majd Nyugat-Afrikába jutott tovább. Itt aztán kifejlődött több változata is (balafon, mbira...stb.).

1. Ábra: Balafon

(Forrás: <https://www.african-percussion.net/balafon-burkina-faso-balafon-pentatonique-16>)

Előfordulhat azonban az is, hogy a hasonló éghajlati viszonyok és élővilág adta lehetőségek által, a két helyen egyszerre, egymástól függetlenül alakult ki nagyjából azonos hangszercsoport. Konkrét, az egyiket vagy másikat kizáró bizonyíték nem létezik, de ezek a legvalószínűbb lehetőségek. Afrikából aztán a rabszolga hullámmal került Dél és Közép-Amerikába az 1500-as évek végén.¹ A rabszolgaként elhurcolt négerek valószínűleg magukkal vitték a hangszer-készítés ismereteit, és amikor leszállították őket a hajókról, elkészítették azokat újból. Ezek után leginkább Mexikó (főként a mai Chiapas állam) és Guatemala területén átvették, és beleépítették a saját népi kultúrájukba. Annyira mélyen beleivódott a zenekultúrába, hogy a mai napig ezeken a helyeken úgy tanítják, hogy a marimba egy maja hangszer. Ezt az elméletet azonban nem tudják tudományosan megerősíteni. 1680-ból származik az első feljegyzés, ami említi a marimbát (körülbelül száz évvel a rabszolgahullámok után). Egy történész közép-amerikai útja során találkozott vele, valamilyen szertartás keretein belül. Előtte se a majáktól fennmaradt emlékek, se a konkvisztádorok naplói nem említenek hasonló hangszert.

¹ <https://sbomagazine.com/the-ancient-history-of-the-marimba-to-the-modern-day/>

2. Ábra: guatemalai diatonikus marimba

(Forrás:

https://collectionsdumusee.philharmoniedeparis.fr/collectionsdumusee/doc/MUSEE/1047698/marimba-diatonique-k-ojom?_lg=fr-FR)

Az 1800-as évek végén kialakultak Mexikó és Guatemala határai, és körülbelül ezzel párhuzamosan, a hangszer fejlődése is ketté válik, két szálon fut tovább. Lényeges különbségek nem keletkeznek a két nép hangszerében, inkább kinézeti mintsem funkcionális eltérések jönnek létre. Mindkét helyen kialakul a kétsoros, kromatikus marimba, mely a korábbi diatonikus marimbákat váltja fel. A kialakítás helyszínét nem tudjuk biztosan, habár mindkét ország magáénak akarja tudni ezt a fejlesztést. Ezek a hangszerek négy és hét oktáv közötti hangterjedelemmel rendelkeznek, és egyszerre több ember is játszott rajtuk. A XX. század elején marimba együttesek alakultak, melyek hamarosan turnékra is indultak az Egyesült Államokba. Itt addigra a xilofont már ismerték, és voltak is a hangszerek nagy virtuózai, de a marimba újdonság volt a számukra.

3. Ábra: guatemalai marimba és amint egy marimba együttes játszik nagybőgő és dobszerelés kísérettel

(Forrás: <https://www.phalarope.org/magazine/2021/3/1/la-marimba-guatemalas-national-instrument>)

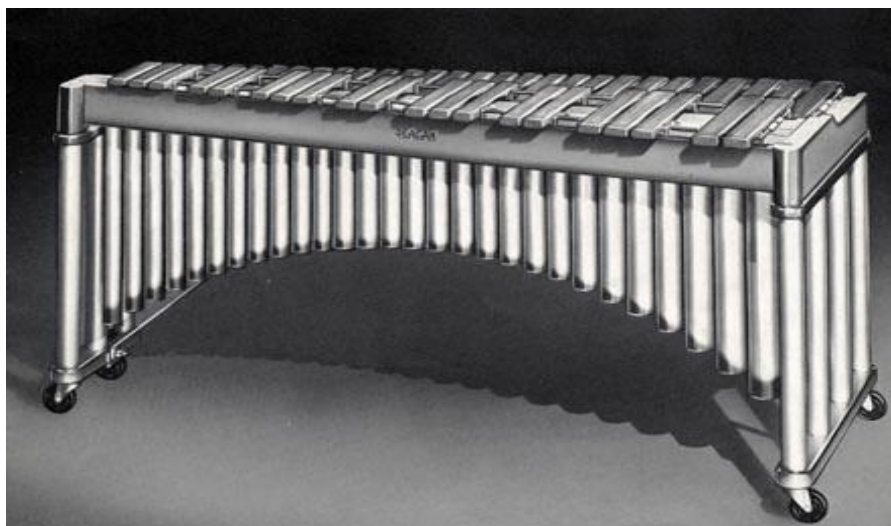

4. Ábra: mexikói marimba

(Forrás: <http://www.musicsourcedfw.com/act/cantamarimbaband/>)

Többen felfigyeltek az új hangzásra, és rekreálni szerették volna. Az 1920-as évektől Chicagóban a Deagen cég elkezdte a marimbák gyártását. 1930-ban Clair Omar Musser csatlakozott a Deagan céghez. Musser is eredetileg xilofonozni kezdett el tanulni, aztán amikor meghallotta a marimbát, céljává vált, hogy annak is virtuóz használójává váljon. 1933-ban szervezett egy száz

főből álló marimba zenekart, készítetett mindenkinek névre szóló hangszert és vezényelte őket koncerteken. Ezek után még számos 25 főből álló zenekart is szervezett. Musser az első nagy úttörője lett a marimbának. Zenészként, zeneszerzőként, karmesterként és tanárként is jelentős személyisége a hangszer történetének. Musser volt a tanára Vida Chenovethnek, aki a hangszer első virtuózai közé tartozik. (Moore, 1977)

5. Ábra. Deagan Diana modell marimba 1939-42
(Forrás: <https://www.deaganresource.com/marimbas.html>)

6. Musser százfőből álló marimba zenekara
(Forrás: <https://www.steveweissmusic.com/product/century-of-progress-marimba-orchestra/articles>)

3. Keiko Abe élete

Egy másik jelentős, a dolgozat szempontjából fontosabb Musser tanítvány volt Lawrence Lacour. Lacour misszionáriusként Japánba is ellátogatott, ahova marimbákat is vitt magával. Egyik zenés foglalkozásán a fiatal Keiko Abe is részt vett, és rögtön bele is szeretett a hangszerbe. Abe sok mindenben hasonlít Musserre. Ő is xilofonon kezdett tanulni gyerekként és utána váltott marimbára. Ő is tevékenykedett zenészként, zeneszerzőként és pedagógusként is, és habár ő maga nem gyártott hangszereket, együtt dolgozott a Yamaha céggel egy kortárs igényeknek jobban megfelelő koncert-képes marimba megalkotásáért.

Abe Tokióban született és nevelkedett. Tíz éves korában a tanára beosztotta az iskola zenekarába xilofonozni, miután látta, hogy jó a ritmusérzéke. Ezzel a zenekarral sokat koncerteztek. A II. világháború után főleg amerikaiaknak, katonáknak és civileknek adtak elő. 1956-ban sikeresen felvételizett a Tokiói Gakugei Egyetemre, ahol az elkövetkezendő hat évig tanult zenepedagógiát és mellette oktatott gyerekeket zongorán és marimbán. 1957-ben megvette az első marimbáját, egy négyoktávós Musser hangszert és egy évre rá megírta első saját kompozícióját Frogs címmel. 1961-ben megalakult a Xebec Trió, amivel főleg pop számok átíratait játszották. Egy évvel később elkezdene lemez felvételeket készíteni. Ebben az évben megalakult a Tokyo Marimba Group is, ahol a trióhoz még három ember csatlakozott. Ezzel a felállással már nem átíratokat, hanem marimbára szerzett darabokat is mutattak be.

1967-től folyamatosan foglalkoztatta, hogy a marimba megállja a helyét a koncert termekben, mint klasszikus hangszer. Felkért szerzőket, hogy komponáljanak neki darabokat, és férjével megszervezte, hogy eljátszhassa azokat. A 70-es években Abe együtt dolgozott a Yamaha céggel, hogy egy komplexebb hangzású hangszert hozzanak létre. 1971-re meglett a terve az első Yamaha koncert marimbának, az YM-4500-as modellnek (később átszámozták YM-4000-re).

YM-4500

7. Ábra: Yamaha YM-4500

(Forrás: https://it.yamaha.com/files/download/brochure/1/1224901/Marimba_history_en.pdf)

Ez után az első lépés után Abe dúsabb hangzást szeretett volna és nagyobb hangterjedelmet a mélyebb regiszter irányába. 1973-ra megalkották a 4.5 oktávós marimbát, a Yamaha YM-5000 modellt, aminek a mélyebb regiszterét kicsit alá, a magasat pedig fölé hangolták az eddiginél. Így elérték, hogy a magas hangok konkrétabbak, a mélyek pedig dúsabbnak hangoztak. Ezen kívül a rezonátorok is külön hangolhatóak lettek, hogy a hangszer a terem hangzásához lehessen igazítani.

YM-5000

8. Ábra: Yamaha YM-5000

(Forrás: https://it.yamaha.com/files/download/brochure/1/1224901/Marimba_history_en.pdf)

Ezt a hangszeret használta Abe 1981-ig. Ezekben az években egyre nyilvánvalóbbá vált a számára, hogy még nagyobb hangterjedelemre lesz szüksége. Kérésére a Yamaha cég megalkotott egy toldalékot, amelyen további öt vagy tizenkét hang kapott helyet attól függően, hogy a marimbának amelyhez csatolták, mekkora volt az eredeti hangterjedelme.

9. Ábra: Előadói nézetből látható toldalék, amely kiegészít ötoktávra egy négy vagy négy és fél oktávós marimbát

(Forrás: https://it.yamaha.com/files/download/brochure/1/1224901/Marimba_history_en.pdf)

10. Ábra: Toldalék kívül nézetből

(Forrás: https://it.yamaha.com/files/download/brochure/1/1224901/Marimba_history_en.pdf)

A művésznőnek nagyon tetszett az új regiszter hangzása, és hatására megkomponálta a ma *Variations on Japanese Children's Songs* címen ismert darabját. A hangszer sikeres bemutató turnéja után a cég elkezdett dolgozni az ötoktávós hangszeren. Abe kérésére, a hanglapok hosszabbak és szélesebbek lettek és a hangzásuk is melegebb lett.

11. Ábra: Yamaha YM-6000

(Forrás: https://usa.yamaha.com/products/musical_instruments/percussion/marimbas/ym-6000/lineup.html)

A Yamaha YM-6000 ötoktávós marimbához kellett új, speciális verők is, ezért a Yamaha megalkotta a Keiko Abe signature marimba verőket. Az újdonságok bemutatására 1984 májusában került sor Amszterdamban az első ötoktávós marimbára szerzett darabbal. Minoru Miki: *Marimba Spiritual* című szerzeményével. Ugyan-azon év őszén egy amerikai

turné során az Egyesült Államokban is bemutatásra került a hangszer. A turnék mellett Abe az új hangszer adta inspirációval komponált kilenc új művet, aminek az egyike a Dream of the Cherry Blossoms volt. Habár hangterjedelemben valószínűleg a marimba elérte végleges formáját, (magasabb regiszterekre jelen van a xilofon, a mélyebb regiszterek gyártása pedig nagyon nagy költséggel járna és a hanglapok nagyon sérülékennyé válnának) a mai napig kísérleteznek cégek a hangszer fejlesztésével. (Kite, 2007)

12. Ábra Yamaha YM-6100 mai kinézete

(Forrás: https://hu.yamaha.com/hu/products/musical_instruments/percussion/marimbas/ym-6100/index.html)

4. Keiko Abe: Dream of the Cherry Blossoms

A Dream of the Cherry Blossoms című darabot a Sakura, Sakura című japán népdal inspirálta.

1. kotta. Mukō yokochō - japán népdal
(A kottapéldát a szerző készítette)

4.1. Sakura, Sakura – Japán népdal

Az Edo korszakban (1615-1868)² keletkezett a dallam és a Meiji korszakban (1868-1912)³ vált népszerűvé, illetve a jelenleg is használt szöveget is ebben a korszakban csatolták hozzá. A dal a cseresznyefa virágzásáról szól, a szövege is azt írja le, hogy milyen szép a táj, amikor a cseresznyefák virágoznak. A dal az in-pentaton skála hangjait használja, amely egy japán moll pentaton skála. Ez a nyugati zenekultúrában egy fríg-pentaton hangsorral egyezik meg, hangjai mi-fa-la-ti-do-mi.⁴

² https://www.metmuseum.org/toah/hd/edop/hd_edop.htm

³ <https://artmuseum.princeton.edu/object-package/becoming-modern-becoming-global-japanese-prints-meiji-period-1868-1912/35688>

⁴ <https://www.sin80.com/en/work/sakura-sakura>
<https://ledgernote.com/blog/interesting/sakura-traditional-japanese-song-on-koto/>
<https://academic-accelerator.com/encyclopedia/sakura-sakura>

4.2. A Dream of the Cherry Blossoms elemzése

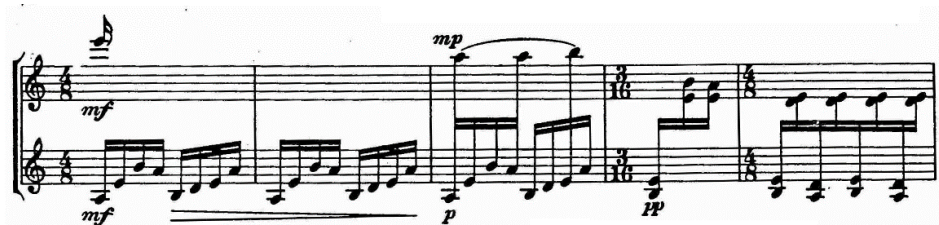
Ahhoz, hogy a darabot minél stílusszerűbben tudja játszani, a művésznek tisztában kell lennie egy tradicionális japán szerkesztésmóddal, a jo-ha-kyu szemlélettel.

“A felépülő bevezető rész (jo=bemutató) bemutatja a témákat/szereplőket. Lassan kibomló folyamatok jellemzik. Kulminációja után egy karakterellenpont, a történet kibontakozása, a témák szétesése következik (ha=szétesés, közbevetés). Ekkor sűrűbben váltják egymást az események, mint a másik két részben. Mindezt az élmények, a történet összegzése és a kiinduló gondolatokhoz való energetikus visszatérés zár (kyu=rohanás a végéig).” (Szives, 2021, 8. oldal).

Ez a nyugati zenekultúrában nagyjából a szonátaforma három részével köthető párhuzamba, a jo - expozíció/témák bemutatása, a ha - kidolgozási rész és a kyu - repríz/visszatérés.

Fontos még a „ma” (ma=üres/távolság/kihagyás) ismerete, ami szintén egy japán tradíció. Ezt a dramaturgiai eszközt két dolog elvárásztására használják, és a japán klasszikus zenében többnyire a teret jelenti két hang között.

Mint már említettem, a „jo” lassú folyamatokból épül fel. A Dream of the Cherry Blossoms esetében sincsen máshogy. Ez a szerkezeti rész a 85. ütem végéig tart, és az egy nagy folyamaton belül öt kisebb folyamat zajlik le. A darab egy tizenhatod értékben repetáló háromvonalas e-hangon kezdődik. Erre építi fel hangról hangra a bal kézben azt a motívumot, ami később az ellenszólam lesz. Az ellenszólam teljes megszólalása után hozza be a Sakura, sakura népdal dallamát a jobb kézben. Ahogy sok más Abe műben itt is jellemző, hogy a bal kéz vezet egy osztinató-szerű ellenszólamot, amíg a jobbkező játssza a dallamot. Itt az osztinató úgy van szerkesztve, hogy két külön ívet alkosson. Az egyik a basszusban A és H hangok közt ingadozik, a másik belső ív, pedig a harmóniai színezetet adja.

2. kottapélda: Az osztinató és a Sakura téma.

(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

A 44. ütemben éri el az első tetőfokát, ahol sűrűbb ritmus értékekkel jön elő a dallam nyitó sora.

3. kottapélda:

(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

A 46. ütemtől a balkézben egy kromatikus szekvenciával előkészít egy rövid bitonális átvezető témát. Ezt előtte egy dinamikai fokozással és a téma váltás előtti utolsó két tizenhatodnak a megfogásával szeretném kiemelni. Abe ebben a darabjában kezd el kísérletezni a bitonalitással, amit aztán használ, és sajátos hangzásvilágába beleépít több művében is.

4. kottapélda: kromatikus szekvencia, bitonalitás előkészítése

(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

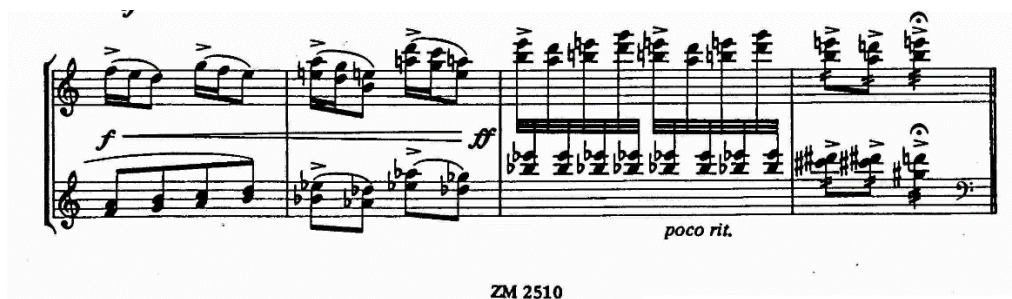
A 64. ütemtől a 73. ütemig visszaidézi a Sakura témát, amit a 73. ütemben egy koronás tremoló zár, az eddigi leghosszabb hang. Ezt egy új téma követi. Itt, a két témát egy bátrabb lassítással, illetve a „ma” koncepció szerint szeretném elválasztani.

5. kottapélda: a Sakura téma visszaidézése és annak zárása a koronás akkordon

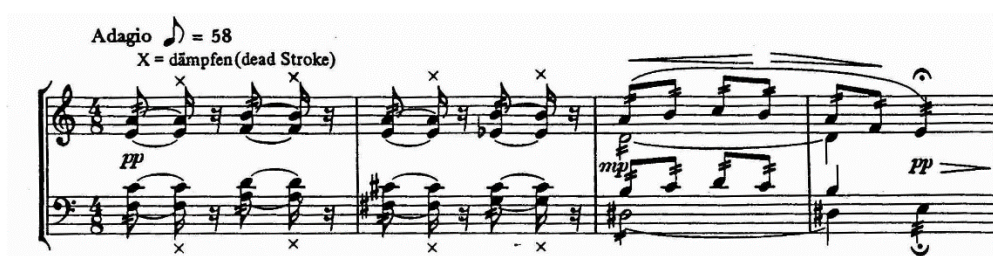
(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

Az új téma a 84. ütemig fokozódik, ahol a darab eléri hangterjedelmének legmagasabb hangjait, az eddigi leggyorsabb ritmus értéket és az eddigi legerősebb dinamikát. Egy koronás tremolóval zárul a bevezető része a darabnak. Itt már bátrabb szünetet lehet tartani.

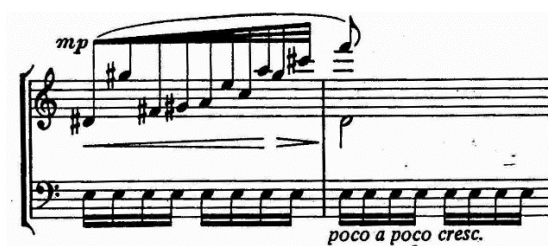
6. kottapélda: a „témák bemutatása” rész zárása a koronás akkordon
(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

A 86. ütemben kezdődik a „ha”. Az első négy ütemben még a főtemával kell dolgozni, de a szerző sokkal lassabb tempót ad meg. Nyolcad értékben vannak tremolók, majd tizenhatod értékben kell lefogni, tompítani azokat. Itt a dallamba kerül az A és H ingadozás, ami alatt különböző harmóniákkal játszadozik a szerző. Majd két ütemig folyamatos nyolcad értékekben játssza a sakura, sakura dallam záró sorának variációját, igen diszharmonikus kontextusban. Csak a záró hangon tisztul ki egy E oktávra, ami negyed értékű és koronás. Ez a négy ütem igen halk, két ütem pianissimo két ütem mezzopiano, majd a záró e-hang pianissimo-ról decressendál. Mivel a következő ütem repetáló e-hangokkal kezdődik ppp dinamikán, az előző tremolót annyira halkítom le, amennyire tudom, és innen kezdem szünet nélkül az e-hangokat az első tempó szerint.

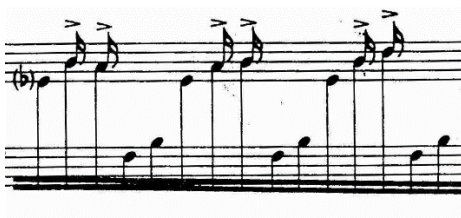
7. kottapélda: a „témák széthullása” (kidolgozásirész) első sora
(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

Ezt egy új zenei anyag követi, amelyben csak a repetáló e-hang utal az előzményekre (a darab kezdetére). Az e-hang a bal kézben van, és a jobbkez felette rövid gyorsuló motívumokat szúr közbe. Ezek a gyorsuló motívumok a nyugati zenei hagyományban nem jellemzőek, a japán kultúrában viszont sokszor előfordul.

8. kottapélda: rövid gyorsuló motívum a repetáló e-hang felett
(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

A 90. ütemtől a 107. ütemig a bal kéz végig tizenhatod E-hangokat játszik, a jobbkez pedig rövid motívumokat szúr közbe. Ezt követi egy ütemmutató nélküli, viszonylag hosszú kadencia, ami csak marcato jelzésekkel van tagolva, majd egy harmincketted futam után jön a „kyu” a második témával egy doppel-frazer e-hangon.

9. kottapélda: részlet az ütemmutató nélküli kadenciából
(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

10. kottapélda: „témák szétesése” rész vége és a „rohanás a végéig” kezdete
(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

Itt egy ritardandóval tagolom a két részt. A „rohanás a végéig” számomra abban nyilvánul meg, hogy szinte egymásra dobálja a szerző az eddigi motívumokat egy-két újjal megfűszerezve. A végén hangról hangra leépíti az ellenszólamot, a repetáló e-hangok alatt, amíg a hangok el nem tűnnek, majd egy lassítással és diminuendóval az e-hangok is a semmibe vesznek. A darabot egy kétnegyedes ütem első tizenhatodán zárja. Számomra fontos, hogy az utolsó hangjegyet következő szüneteknek elegendő teret adjak mielőtt a közönség felé irányítom a figyelmemet, jelezvén, hogy vége az előadásnak.

11. kottapélda: a motívumok gyors egymásutánja
(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

12. kottapélda: az ellenszólam eltűnik, majd a repetáló e-hang is a semmibe vész
(Forrás: Keiko Abe: *Dream of the Cherry Blossoms* 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510)

A darab játszásához kiválasztottam magamnak a Yamaha Keiko Abe signature verőjét, amit maga Abe is használ és a Szegedi Tudományegyetem Bartók Béla Művészeti Karán van lehetőségem egy Yamaha YM-5100A hangszeren játszani, hogy a lehető legközelebb kerüljek ahhoz a hangzáshoz, ami szerző szándékában állt komponáláskor.

A *Dream of the Cherry Blossoms* az első darabok között van, amit az ötoktávós marimbára szereztek, és a szerzőnek nem kis szerepe volt abban, hogy a hangszer egyáltalán ebben a formájában létrejöjjön. A mű abba is betekintést nyújt, hogy mi az, amit kerestek és mit szerettek volna elérni a nagyobb hangterjedelmű hangszer gyártásával. Keiko Abe csatolt a darabhoz egy lábjegyzetet. Ebben azokat az ütemeket, amikben szükség van az ötoktávós hangterjedelemre áthangszerelte az akkoriban standard 4½-es hangszerre. Így azok is el tudják játszani a darabot, akiknek nincsen meg az új hangterjedelem, és nincs lehetőségük beszerezni azt. Ez a darab inspirált más szerzőket is, például Reményi Attila: *Strokes* című művét.

5. Befejezés

A Dream of the Cherry Blossoms című mű egy nagyon izgalmas darab, amivel minden marimba szólistának érdemes megismerkednie. Viszonylag egyszerűen értelmezhető, így nem annyira nehéz játszani, mint más a 80-as 90-es években marimbára komponált japán darabokat, viszont játék technikailag sok kihívás elé állítja a zenészt. Arra is tökéletes, hogy előkészítse a japán marimba irodalom komplexebb darabjait, például Keiko Abe: Marimba d'amore című művét, ahol Abe tovább fejlesztett több zeneszerzői technikát is, amivel a Dream of the Cherry Blossoms-ban kísérletezik. Azonban nem csak az Abe művekhez nyújthat segítséget ez a darab, hanem bármelyik másik japán zeneszerző (Akira Miyoshi, Minoru Miki, Toshimitsu Tanaka) darabjának megértése is könnyebbé válhat.

Irodalomjegyzék

- Kite, R. (2007). Keiko Abe A Virtuozic Life Her Musican Career and the Evolution of the Concert Marimba. Leesburg, Virginia 20176, USA: GP Percussion.
- Keiko Abe: Dream of the Cherry Blossoms 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510
- Márton, S. (2021). Reményi Attila: Strokes for marimba – Kapcsolatok az abe-i világgal, 1. rész. Parlando, 8.
- Moore, J. L. (1977). The Mysticism of the Marimba: A Cultural and Acoustical Study of the Instrument. Musser Division, Ludwig Industries.
- Keiko Abe: Dream of the Cherry Blossoms 1984, Zimmermann, Frankfurt am Main ZM 2510

Internetes hivatkozások:

- <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/sakura-sakura>
- <https://artmuseum.princeton.edu/object-package/becoming-modern-becoming-global-japanese-prints-meiji-period-1868-1912/35688>
- <https://ledgernote.com/blog/interesting/sakura-traditional-japanese-song-on-koto/>
- <https://sbomagazine.com/the-ancient-history-of-the-marimba-to-the-modern-day/>
- <https://www.deaganresource.com/marimbas.html>
- https://www.metmuseum.org/toah/hd/edop/hd_edop.htm
- <https://www.sin80.com/en/work/sakura-sakura>

- <https://www.african-percussion.net/balafon-burkina-faso-balafon-pentatonique-16>
- https://collectionsdumusee.philharmoniedeparis.fr/collectionsdumusee/doc/MUSEE/1047698/marimba-diatonique-k-ojom?_lg=fr-FR
- <https://www.phalarope.org/magazine/2021/3/1/la-marimba-guatemalas-national-instrument>
- https://it.yamaha.com/files/download/brochure/1/1224901/Marimba_history_en.pdf
- https://usa.yamaha.com/products/musical_instruments/percussion/marimbas/ym-6000/lineup.html
- https://hu.yamaha.com/hu/products/musical_instruments/percussion/marimbas/ym-6100/index.html